

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЕТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Окреслено та проаналізовано основні світоглядні та методологічні підходи до рецепції етичної складової творчого доробку Т. Г. Шевченка.

Ключові слова: *інтерпретація, класифікація, етика Т. Шевченка.*

Різноманітні аспекти творчості Т. Шевченка стали об'єктом пильної уваги дослідників ще за його життя. З того часу з'являлися різні моделі інтерпретації його світогляду, в тому числі й етичних установок, що наснажували його творчість. Сучасні науковці теж не оминають увагою постать Шевченка, адже його «Кобзар» – джерело споконвічного духу народу, тому звернення до нього стає надзвичайно актуальним і у сучасних умовах вибудовування національної ідентичності, усвідомлення своєї ролі у світовому соціокультурному процесі. Тим більше, що, зумівши, як ніхто до та й після нього, виразити ментальність українського народу, Шевченко водночас осягав проблеми всезагального масштабу, що мають загальнолюдське звучання. Шевченко – поет сучасний і актуальний не тільки тому, що вічні і потрібні сучасній людині його ідеали, глибина і краса його творчості, він актуальний і через те, що світ в цілому й наша держава також і досі не звільнилися від багатьох негараздів, що їх зацентувало у XIX сторіччі його слово. Кожне покоління українців додавало щось своє до осмислення творчості поета, так зростала кількість шевченкознавчих розвідок, в яких без попередньої підготовки нелегко розібратися. Саме тому виникла потреба в їх класифікації, що здійснювалося в основному в межах власних тематично спрямованих досліджень. П. Одарченко [13], наприклад, ретельно дослідив інтерпретації творчості Шевченка в радянському літературознавстві, С. Павличко [14] – в радянському та діаспорному, низка праць О. Кулешова [12] присвячена глибокому

аналізу діаспорного шевченкознавства, широку класифікацію як до-, так і пострадянських дослідницьких моделей пропонує В. Пахаренко [15], критичний аналіз неоміфологічного трактування доробку Шевченка здійснено у роботах П. Іванишина [11] та В. Смілянської [18]. Але з часу виходу цих розвідок минуло вже більше десяти років, з'явилися нові праці, що поглиблювали ранішні, або й створювали нові моделі, тому є потреба вдосконалити наявні класифікації, долучивши до них сучасні, що і є метою даного дослідження.

Однією з найперших моделей сприйняття світогляду поета та його творчого вираження стала імперська, що полягала у запереченні естетичної та етичної вартості його творчості, В. Белінський – яскравий представник цього напрямку – виявляв жорстко негативне ставлення до постаті і творчості Шевченка насамперед через його послідовну критику шовіністичної політики російського уряду і послідовний націотворчий пафос. Цей стереотип не подолано і нині у більш сучасних дослідженнях, здебільшого російських або орієнтованих на відновлення імперії. Так, зовсім не толерантним є зображення всіх аспектів особистості Шевченка у тенденційній, кон'юнктурно заангажованій роботі Н. Грекова, К. Дерев'янка, Г. Боброва «Тарас Шевченко – крестный отец украинского национализма» [5], де цитати виокремлюються з контексту, позбавляються їх справжньої смислової наповненості і виступають лише засобом аргументації для певних ідеологічних узагальнень. В цілому ж імперська модель далека від об'єктивності, і не містить зазвичай хоч скільки-небудь значних раціональних елементів.

Друга модель, що сформувалася у шевченкознавстві ще за його життя, народницька, яка захоплювалася у Шевченкові перш за все тим, що він писав для селянства і про селянство, писав просто і дохідливо, без інтелектуальних, як вважали народники, перебільшень. Народники багато зробили для поширення творів Шевченка серед великої кількості простих людей, але не завжди помічали глибину і філософський пафос його творів. Певною мірою до народницького належать погляди П. Куліша та М. Костомарова, який першим відзначив народність поета. Згодом про народність писали М. Максимович,

М. Сумцов. Проте народницький дискурс не був однорідним і статичним, саме з «народницького» табору походила і перша спроба змінити дану парадигму сприйняття Шевченка. У 1906 р. Б. Грінченко у статті «Шевченків «Кобзар» на селі» [6, с. 7–28], показав, що читачами «Кобзаря» є не селяни, а переважно інтелігенція, оскільки «Неофіти», «Єретик», «І мертвим, і живим...» були незрозумілі селянам ні лексикою, ні проблематикою. На відміну від тези «Шевченко – мужицький поет», Б. Грінченко висунув тезу «Шевченко – інтелектуал», з неповторною творчою індивідуальністю, що робило його не так народним, як національним поетом. Поняття «народності» Шевченка зазнавало трансформацій і мало різне смислове навантаження в різний час: демократизм, національність, простота, близькість до фольклорних джерел. Теза про народність поета як про відповідність корінним інтересам селянських мас, відображення їхніх дум і прагнень закріпилася пізніше і в радянському стереотипі сприйняття Шевченка: оскільки більшовики вели боротьбу за насадження нової системи ідеологічних цінностей, за знищення зародків національної самосвідомості, то для них вкрай корисною була реанімація концепції Костомарова – Максимовича про виключно простонародний мужицький характер творчості Шевченка.

Так само не завжди помічали глибину і філософську наповненість творів Шевченка, але вважали це вадю представники іншого стереотипу – раціоцентричного, яскравий приклад чого являє М. Драгоманов, який присвятив Шевченкові низку праць, найвідомішою з яких була «Шевченко, українофіли і соціалізм», в якій він мав на меті проаналізувати постать митця «власне історичним, об'єктивним поглядом на ґрунті тієї громади, в якій він виріс і працював» [8, с. 329]. Позитивним моментом праць цього суспільного діяча є прагнення позбавити постать поета культу, міфологізації та апологетики, спроба об'єктивно інтерпретувати його політичні погляди, але підхід Драгоманова – це погляд атеїста-космополіта, для якого важко сприйняти точку зору релігійного мислителя, яким був Шевченко, саме тому християнські засади його творчості він уявляє нетривкими моральними засадами, а його полі-

тичні погляди дефінує як далекі від наукових уявлень про розвиток суспільства, тому як такі, що не тільки не принесуть визвольному рухові в Росії та на Україні реальної користі, а й відкинуть їх назад. Раціоцентричний погляд превалював у оцінці постаті Шевченка М. Хвильовим, М. Зеровим, М. Семенком.

Абсолютно протилежним імперському та раціоцентричному стереотипові був націоналістичний, що існував у 20-50-х рр. ХХ ст., найпотужніше виявивши себе у працях Д. Донцова, який сутністю Шевченкової творчості вважав «примат нації» [7, с. 35]. Своїх апологетів націоналістичний стереотип має і сьогодні, працею саме такого спрямування є критична розвідка П. Іванишина «Вульгарний «неоміфологізм»: від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка» [11], в якій автор намагається довести суто націоналістичну спрямованість Шевченкової творчості у опозиції до неоміфологічних інтерпретацій постаті поета Г. Грабовичем і О. Забужко. Справедливо критикуючи в непевних моментах концепції названих авторів (відсутність чіткого визначення міфу, не завжди виправдану екстраполяцію термінологічної бази різних, відмінних між собою, наук, таких як етнологія, політологія та соціологія на літературознавство, брак наукових доказів, ототожнення міфу та літератури та ін.), П. Іванишин, на наш погляд, припускається помилки в радикальній абсолютизації націотворчого пафосу творчості Шевченка, що у автора зменшує етичне навантаження ідей поета та маргіналізує універсальний характер його творчості.

Крім того, дослідники [13; 14] в окремий стереотип виділяють радянське шевченкознавство, яке найчастіше розглядають у контрасті з діаспорним, але яке, втім, не було зовсім гомогенним. Зокрема, 20-ті рр. ХХ ст. були позбавлені того догматизму, який запанував вже у 30-40-х і продовжував домінувати до 1989 року. Найцікавішими у 20-ті рр. були праці П. Филиповича, Б. Навроцького, С. Єфремова, О. Дорошкевича, М. Новицького. Тоді шевченкознавство висувало в якості нагального завдання вивчення спадщини поета з точки зору різних шкіл і методів літературного аналізу. В цілому академічне шевченкознавство 20-х рр. утримувалося від категоричних тверджень,

шукало власну методу. Спеціальних праць, присвячених питанням етики у Шевченка, не було, в основному досліджувалася біографія поета, але колективні та й індивідуальні праці, розглядаючи інші аспекти творчості митця, торкалися і питань етики. С. Єфремов, зокрема, у своїй фундаментальній «Історії українського письменства», виданій у 1919 році, досліджуючи питання етичного світогляду Шевченка й використовуючи при цьому переважно соціологічний підхід, дійшов висновку, що основоположним поняттям у «сфері етичних ідеалів» для Шевченка була правда, яка «збирає у собі і волю, і любов, і братерство... і стає для нього гаслом відродження» [9, с. 376], при тому Шевченкові ідеали «правди, добра і волі, рівності й братерства» – «це такі ідеали, що ніколи не старіються» [9, с. 379], сама ж постать поета – це запорука незнищенності народу, що породив генія такого масштабу.

У 30-ті рр. апологети партійного підходу до вивчення творчості Шевченка оголосили так звану «боротьбу за Шевченка», за оцінкою Є. Кирилюка, 30-ті принесли перелом у шевченкознавство: від об'єктивного дослідження спадщини поета до партійного, марксистсько-ленінського, за яким поет за аналогією з ученням В. І. Леніна про Белінського, Чернишевського, Добролюбова, Некрасова був визначений як селянський революційний демократ, причому ця дефініція поставала в різних варіаціях: у А. Річицького – співець передпролетаріату, у Є. Шабліовського – співець кріпацько-наймитської голоти, згодом – революціонер-демократ. Ця ідея співіснувала з ідеєю про Шевченка – соратника та послідовника Чернишевського, – прихильники якої доводили залежність світогляду поета від комплексу ідей російської соціал-демократії. Тому етиці Шевченка або зовсім не приділяли уваги, або детермінували її соціально-класовим світоглядом поета.

В той самий час, починаючи з 20-х рр. ХХ ст., напротивагу радянському стереотипові в межах тієї «боротьби за Шевченка» серед представників діаспорного шевченкознавства оформлювався інший підхід до постаті поета. Він представлений працями С. Смаль-Стоцького, П. Зайцева, Л. Білецького,

Д. Бучинського, Д. Чижевського, А. Стебельської, Ю. Луцького, О. Лотоцького, Б. Рубчака, Д. Козія, Р. Задеснянського, В. Барки, Л. Плюща, О. Прицака, Ю. Шереха. Цей підхід відзначався плюралізмом думок і методик аналізу, хоча певні спільні риси виокремити все ж можна. По-перше, більшість діаспорних дослідників наголошувала на національній спрямованості творчості поета, проте без притаманних націоналістичному стереотипові заперечень інших аспектів його творчості. По-друге, так само одностайними діаспорні дослідники були стосовно релігійності поета та християнських засад його етичних поглядів. Першим етапом діаспорного шевченкознавства був період з 20-х по 40-і рр. ХХ ст., коли на Заході українська інтелігенція, що змушена була покинути Україну через революційні події, утворювала наукові товариства, видавництва, інститути, які займалися гуманітарними, зокрема, шевченковими студіями. Наступний період почався з другої половини 40-х рр. і тривав приблизно до 60-х рр. Центр шевченкових досліджень змістився у Північну Америку, Канаду, Західну Німеччину. Серед праць цього періоду найпомітніше чотиритомне видання «Кобзаря», здійснене за редакцію та з численними розлогими коментарями Л. Білецького. Дослідник аналізує постать і творчість Шевченка з позицій ідеалістичної філософії, вважає притаманним поетові такий погляд на світ, за якого ідеальне трансцендентне протистоїть реальності

Щодо етики Шевченка діаспорні дослідники залишили більше праць і міркувань, ніж радянські. Можна виділити розділ у кн. С. Смаль-Стоцького «Т. Шевченко. Інтерпретації» (1934), повністю присвячений питанням етики, в якому автор стверджує, що етика є «найвищим принципом у Шевченковому думанні»: «Усі проблеми в їх психічному корені зводяться в нього на етичні проблеми, а розв'язка їх, як і їх найвища форма, має в нього етичний характер. Етичні категорії – це властиві і основні категорії його думання» [17, с. 165]. Д. Бучинський присвятив спеціальну статтю питанням етики у поета: «Етичні вартості в житті Т. Шевченка» [2], в якій серед основних етичних домінант світогляду поета назвав братолюб'є, прощення, надію, наснажені

етично-моральними засадами Христа. Етична проблематика творчості Шевченка входить до кола інтересів Л. Плюща, В. Барки, Л. Білецького, Ю. Шереха, В. Ящуна, Д. Козія.

У межах діаспорних досліджень зародився і філософський підхід до творчості Шевченка, який спирався на різноманіття філософії та науки Заходу ХХ ст. Біля витоків філософського шевченкознавства безперечно праці Д. Чижевського, який першим відзначив антропоцентричну спрямованість світогляду Шевченка, наголошував на релігійних засадах його творчості, але розглядав творчість митця в аспекті приналежності єдиному літературному впливові – романтизму, тому замкнув поета у межах київської школи романтиків. Дослідження у галузі філософського шевченкознавства продовжувалися у працях як діаспорних (Л. Плющ, Г. Грабович, Б. Рубчак, Д. Козій, Ю. Шерех, Ю. Луцький, І. Фізер, В. Ящун, О. Кульчицький), так і вітчизняних (І. Дзюба, О. Забужко, В. Пахаренко, Ю. Барабаш, Д. Наливайко, В. Мовчанюк, Є. Нахлік, Е. Соловей, В. Яременко) науковців.

У межах філософського шевченкознавства розглядалися проблеми філософського світогляду поета (І. Фізер, Е. Соловей), міфологічних (Г. Грабович, О. Забужко), християнських, язичницьких засад його творчості (Л. Плющ, В. Діброва), історіософія (Б. Барабаш), теософія (О. Забужко) у творчості поета, проблема зла (Л. Плющ, О. Забужко, Г. Грабович, В. Пахаренко), теодицеї (В. Яременко, Є. Нахлік), помсти (Ю. Барабаш), прощення (Л. Плющ), справедливості, правди (Є. Сверстюк), праведного закону (Д. Козій), засади ідеальних суспільних відносин (В. Андрущенко, І. Дзюба), інтерпретація творчості Шевченка у межах екзистенційних (І. Бичко) та персоналістських (О. Кульчицький, В. Ящун) концепцій.

На сьогодні філософське шевченкознавство демонструє спроби сучасних українських літературознавців, філософів та культурологів пристосувати до операбельної сфери нео- та постмодерного дискурсів деміургійний світ, вибудований Т. Г. Шевченком в його творах та листуванні.

Так, науково-теоретичний базис праць Л. Плюща «Екзод Тараса Шевченка: Навколо «Москалевої криниці», «Причинна» та деякі проблеми філософії Шевченка», «Я-Ти слово Шевченка», «Шаманна поезія Шевченка» будується на засадах методологічного плюралізму. Це найбільш помітно у монографії «Екзод Тараса Шевченка: Навколо «Москалевої криниці». Серед методів, що постійно чи епізодично використовує тут науковець, біографічний, неоміфологічний, психологічний, психоаналітичний, семіотичний, компаративістський, культурно-історичний, герменевтичний, феноменологічний. Найбільший інтерес, за словами Л. Плюща, становлять для нього «образи стражденого праведника» та «гріховних» людей, що йдуть шляхами активного чи пасивного зла» [16, с. 26], а також «архетипи колективної позасвідомості поета», з яких виростає його художній твір [16, с. 27]. Тобто, етична проблематика доробку Шевченка визначається автором як основний об'єкт інтерпретації, а оскільки етична проблематика у Шевченка невіддільна від релігійної, то цілковито методологічно виправданим є відчутний христологічний акцент праці Л. Плюща. Недаремно Ю. Шерех у передньому слові до монографії охарактеризував її як «книжку про константи в Шевченковій творчості й житті і, зокрема, про розвиток однієї з констант, константи християнської віри – «правди і науки» [16, с. 21]. Одною з основних етичних проблем для творчості Шевченка, на думку Л. Плюща, є проблема кола зла, безперспективності помсти та ненависті. Спираючись на юнгіанську теорію колективного позасвідомого, Л. Плющ обґрунтовує і концептуальний іманентний зв'язок Шевченка з культурою народу, його долучення до екзистенційно-онтологічного кругообігу формування національної ідентичності. Таким чином, переконаний дослідник, Шевченко стає для України тим «ідеал-я», яким перевіряється, корегується совість та ідеологія всіх українців, що усвідомлюють себе українцями через нього» [16, с. 32].

Досить вагомим, неоднозначно поціновуваним явищем у філософському шевченкознавстві стала неоміфологічна концепція постаті Шевченка, пред-

ставлена працями Г. Грабовича, О. Забужко, О. Гриценка. Зокрема, Г. Грабович здійснив спробу «перекодування» інтерпретаційних настанов шевченкознавства з переліку цінностей традиційного дискурсу на загальносвітовий культурологічний код кінця ХХ ст. Дослідник дійшов висновку, що в основі поетового мислення лежить міф, тобто не раціональне, наукове чи «матеріалістичне», а саме міфологічне сприйняття світу, історії, України. Інструментом свого дослідження Грабович обрав структурний метод та структурно-антропологічний підхід до міфу, розвинений у працях К. Леві-Строса та В. Тернера. Причому міф як базовий код притаманний, на думку Грабовича, лише поезії Шевченка, оскільки у своїй російськомовній прозі, щоденнику, листах Шевченко «усвідомлює себе часткою імперської реальності», «послуговується цивілізаційними, прогресивними цінностями» даного суспільства та «раціонально осмислює роль України в Російській імперії» [3, с. 26]. У поетичному ж світі діє не історичний, а міфологічний час, що ділиться не на минуле, теперішнє та майбутнє, а на три стадії фундаментального перетворення – допорогову, порогову та постпорогову. Користуючись термінологією Геннепа та Тернера, Грабович доводить, що історична реальність, як її бачить Шевченко, є типовим переходовим обрядом. Перша і третя стадії (далеке минуле і майбутнє) являють собою світ гармонії. «золотого віку», який нібито був колись на Україні і до якого вона повернеться. Середня стадія (недавнє минуле або «проклята сучасність») є світом глибокої дисгармонії, ненормальності і несправедливості. В основі усіх негараздів середнього порогового стану лежить опозиція між суспільною структурою (світ влади, насильства) та ідеальною спільністю (ідеальний стан рівноправності та єдності).

О. Забужко власний аналіз Шевченкової творчості кваліфікує як герменевтичне прочитання в межах філософсько-антропологічного підходу. Послуговуючись традиціями структуралістської та міфологічної шкіл, дослідниця фактично розвиває у філософській площині окремі ідеї Г. Грабовича, Л. Плюща, Ю. Шереха, Б. Рубчака, Є. Маланюка, що, втім, не позбавляє ори-

гінальності її власну концепцію. На відміну від Грабовича, який досить негативно оцінює вплив Шевченкового міфу на українську суспільну думку, О. Забужко вважає його головним набутком України, за допомогою якого була витворена нова українська національна ідентичність, який і «в контексті сьогодення виявляється чи й не актуальнішим, ніж для свого часу» [10, с. 146]. Самого ж поета дослідниця кваліфікує як першого українського інтелегента, що найранніше усвідомив історичну, політичну та культурну самодостатність українського народу, перетворив у своїй творчості, а відтак, і у свідомості багатьох своїх співвітчизників, імперську окраїну Малоросію на Україну. Причому Шевченків міф, на думку О. Забужко, набуває загальноцивілізаційного значення, оскільки за сутністю своєю він панетичний, тобто, все різноманіття проблем, наявних у Шевченка, розглядаються ним з етичної позиції як підрядні етосу, що й надає його міфіві універсального звучання, особливо сьогодні, коли «громадянська історія перестала бути історією націй, а стала історією людства як єдиної спільноти», для якої проблема «кінця» профанної історії перед лицем глобальних технологічних та екологічних катастроф давно перестала бути доменою міфотворчості, органічно увійшовши у вельми прагматичний соціально-управлінський дискурс» [10, с. 146].

Дуже позитивним у неоміфологічних інтерпретаціях було те, що вони окреслили нові напрямки у студіювання творчості Шевченка, вивівши його з традиційної проблематики політично заангажованого прочитання, позитивним було і прагнення раціонально осмислити міфологічні процеси навколо Шевченка [4] з соціально орієнтованою метою – запобігти негараздам у суспільному розвитку. Але прочитання Шевченкової творчості чи й тільки поезії виключно як міфу міфологізує саму проблему, онтологізація структурного методу створює модель, яка, як кожна модель, віддаляє реципієнта від тексту. Таким чином, замкнення Шевченкової творчості у міфологічній моделі може призвести до гальмування подальших досліджень. Це тим небезпечніше, що й, власне, трактування творчості поета як міфу не має достатнього обґрунтування у апологетів неоміфологічної моделі: кругообіг тем, мотивів, повторю-

ваність «нав'язливих» образів не свідчить з очевидністю, що маємо справу з міфом. На наш погляд, про Шевченка можна говорити і як про філософського поета, адже, як переконливо пише Е. Соловей, «цілком очевидно, що у творчості філософського поета ключові образи – це своєрідні «концепти» буття і що реконструкція світорозуміння такого поета на основі цих образів матиме велику міру достовірності. З іншого боку – своєрідне «самоповторення» як певна «замкненість стилістичної системи», усталеність тих понять, образів та мотивів, на яких особливо зосереджені увага, думка, чуття, – своєрідний «кругообіг образів», – зустрічаються в різних поетів і мають різну природу» [19, с. 300].

Предметом інваріантного збірника статей Ю. Барабаша «Тарас Шевченко: імператив України. Історіо- й націософська парадигма»[1] є ідейно-художня парадигма України у творчості Т.Шевченка як осердя і поетичне втілення імперативу історичного призначення українства, чинник його національної самосвідомості, змагань до незалежності, державотворчих інтенцій, відродження та розвою культури, розглянута у контексті «грунту і долі», політичних, релігійно-моральних, естетичних поглядів, інтелектуальної еволюції, психологічних та емотивних чинників, поетикальної системи. Робота містить статті про історіософію, націософію, релігійно-етичні засади Шевченкової творчості. Методологічно це, визначене самим автором як літературознавче, дослідження базується на юнгіанській, герменевтичній, міфологічній інтерпретації текстів Шевченка і охоплює таке коло проблем, що ми віднесли б його радше до культурологічного, тому і розглядаємо в межах філософського шевченкознавства.

Аналіз праць у галузі шевченкознавства дозволяє зробити такі висновки. Світогляд і творчість Т.Г.Шевченка як центрального представника нової української літератури та унікального явища культури і в сучасному європейському контексті привертав і привертає найширшу увагу критиків. Інтерпретації поставали відповідно до часу, ідеології, приналежності дослідників до філософської чи літературознавчої школи. Відтак, існують досить чітко означувані моделі у трактуванні творчості та світогляду митця: імперська, народницька,

раціоцентрична, націоналістична, радянська, діаспорна, неоміфологічна. Окремо можна виділити філософське шевченкознавство. Дослідження в галузі філософського шевченкознавства характеризуються методологічним плюралізмом (біографічний, неоміфологічний, психологічний, психоаналітичний, семіотичний, компаративістський, герменевтичний, структурний, культурно-історичний, феноменологічний методи), що зумовлено прагненням подолати колишні ідеологічно заангажовані дискурси. Переважна більшість науковців визнає етичну складову основною для творчості і світогляду Шевченка.

Список використаних джерел

1. Барабаш Ю. Я. Тарас Шевченко: імператив України. Історіо- й націософська парадигма / Юрій Якович Барабаш – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – 181с.
2. Бучинський Д. Етичні вартості в житті Т. Шевченка / д-р Дмитро Бучинський // *Визвольний шлях*. – 1955. – № 3, 4. – С. 23–33, 16–28.
3. Грабович Г. Поет як міфотворець: Семантика символів у творчості Тараса Шевченка / Григорій Грабович. – К. : Часопис «Критика», 1998. – 206 с.
4. Грабович Г. Шевченко, якого не знаємо: З проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета / Григорій Грабович. – К. : Критика, 2000. – 320 с.
5. Греков Н. А. Тарас Шевченко – крестный отец украинского национализма / Греков Н. А., Деревянко К. В., Бобров Г. Л. – Луганск : *Виртуальная реальность*, 2005. – 268 с.
6. Грінченко Б. Д. Шевченків «Кобзар» на селі / Б. Д. Грінченко // *Нова громада*. – 1906. – № 2. – С. 7–28.
7. Донцов Д. І. Шевченко і Драгоманов / Д. І. Донцов // *Слово і час*. – 2004. – № 3. – С. 28–37.
8. Драгоманов М. П. Шевченко, українофіли й соціалізм / Михайло Петрович Драгоманов // *Вибране («...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні»)* ; [упоряд. та авт. іст.-біогр. нарису Р. С. Міщук]. – К. : Либідь, 1991. – С. 327–429.
9. Єфремов С. О. Шевченко / Сергій Олександрович Єфремов // *Історія українського письменства*. – К. : *Femina*, 1995. – С. 358–384.
10. Забужко О. С. Шевченків міф України: Спроба філософського аналізу / Оксана Стефанівна Забужко. – К. : Факт, 2006. – 148 с.

11. Іванишин П. Вульгарний “неоміфологізм”: від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка / Петро Іванишин. – Дрогобич : Відродження, 2001. – 296 с.
12. Кулешов О.В. Світоглядні основи соціальної думки Т.Г.Шевченка: погляд із західної української діаспори / О. В. Кулешов // Вісник Черкаського університету : Серія Філософія : зб. наук. праць. Вип.40. – Черкаси : ЧНУ, 2002. – С. 19–27.
13. Одарченко П. Тарас Шевченко в радянській літературній критиці (1920–1960) / П. Одарченко // Світи Тараса Шевченка : зб. статей до 175-річчя з дня народження поета // ЗНТШ – Нью-Йорк, 1991. – С. 348–409.
14. Павличко С. Моделі шевченкознавства в радянській і нерадянській науці / С. Павличко // Світи Тараса Шевченка : зб. ст. до 175-річчя з дня народження поета // ЗНТШ – Нью-Йорк, 1991. – С. 335–342.
15. Пахаренко В. І. Незбагнений апостол: Нарис світобачення Шевченка / Василь Іванович Пахаренко. – Черкаси : Сіяч, 1994. – 194 с.
16. Плющ Л. І. Екзод Тараса Шевченка: Навколо «Москалевої криниці»: Дванадцять статтів / Леонід Іванович Плющ. – К. : Факт, 2001. – 384 с.
17. Смаль-Стоцький С. Т. Шевченко. Інтерпретації / Степан Йосипович Смаль-Стоцький. – Черкаси : Брама., 2003. – 284 с.
18. Смілянська В. Л. Сучасна рецепція постаті Тараса Шевченка / В. Л. Смілянська //Тарас Шевченко і європейська культура : зб. праць Міжнародної тридцять третьої наукової шевченківської конференції (Черкаси, 20–22 квітня 1999 року). – Черкаси : Брама, 2001. – С.26–34.
19. Соловей Е. С. Українська філософська лірика : навчальний посібник із спецкурсу / Елеонора Степанівна Соловей. – К. : Юніверс, 1998. – 368 с.

Дроздова Т. А. Основные подходы к интерпретации этических воззрений Т. Г. Шевченко.

В статье очерчены и проанализированы основные мировоззренческие и методологические подходы восприятия этической составляющей творчества Т. Г. Шевченко.

Ключевые слова: интерпретация, классификация, этика Т. Шевченко.

Drozdova T. O. The basic approaches to interpretation of ethical views T. G. Shevchenko.

In the article basic vision and methodological approaches of perception of an ethical component of creativity of T.G. Shevchenko are outlined and analysed.

Key words: interpretation, classification, T. Shevchenko's ethics.